

УДК 658.821

Д. О. Поздняков*Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне» імені М. К. Янгеля»,
м. Дніпропетровськ***ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Розглянуто теоретичну сутність соціально-економічної категорії «стратегічне управління» інноваційною діяльністю підприємств космічної галузі України. Інноваційна діяльність на високотехнологічних підприємствах галузі є підставою для розробки й створення висококонкурентних новітніх космічних технологій, надання високоякісних інжинірингових послуг та їх подальшого просування на міжнародному ринку з метою укладання комерційних контрактів з іноземними замовниками. Важливість та багатофакторність інноваційної діяльності підприємств космічної галузі зумовлює потребу поглибленого аналізу зв'язку та впливу чинної системи державного і галузевого управління на інноваційну діяльність високотехнологічних підприємств.

Ключові слова: стратегічне управління, теоретичні основи, інновації, космічні технології, космічний ринок, аналіз.

Рассмотрена теоретическая сущность социально-экономической категории «стратегическое управление» инновационной деятельностью предприятий космической отрасли Украины. Инновационная деятельность на высокотехнологических предприятиях отрасли является основой для разработки и создания новейших высококонкурентных космических технологий, предоставления высококачественных инжиниринговых услуг и их последующего продвижения на международный рынок с целью заключения коммерческих контрактов с иностранными заказчиками. Важность и многофакторность инновационной деятельности предприятий космической отрасли обуславливает необходимость углубленного анализа взаимосвязи и влияния существующей системы государственного и отраслевого управления на инновационную деятельность высокотехнологических предприятий.

Ключевые слова: стратегическое управление, теоретические основы, инновации, космические технологии, космический рынок, анализ.

The article scrutiniyies the theoretical essence of the social and economic category of «strategic management» of innovative activity of enterprises related to Ukrainian space industry. The innovation-driven activity of high-technology enterprises of the industry is the basis for development and creation of highly competitive advanced space technologies, provision of high-quality engineering services and their further promotion into international markets with the purpose of establishing commercial contracts with foreign customers. Significance and multi-faceted nature of innovative activity of space industry enterprises determines the necessity of deepened analysis of the mutual connection and influence of the existing governmental and industrial branch management system on innovative activity of high-technology enterprise.

Keywords: strategic management, theoretical grounds, innovations, space technologies, space market, analysis.

Ефективне управління інноваційною діяльністю високотехнологічного підприємства в епоху глобалізації визначає формування та прийняття стратегічних рішень, які зумовлюють рівень конкурентоспроможності космічної продукції на міжнародних ринках. Отже, діяльність високотехнологічного підприємства далі – (ВТП) визначають інтелектуальний, інноваційний й технологічний потенціал, що пов'язано з орієнтацією на розроблення унікальних технологій, технічних рішень та конструкцій. Діяльність ВТП космічної галузі має міжнародний характер: по-перше, впливає на структуру виготовленої продукції – понад 60 %

припадає на наукоємний експорт, по-друге, формує специфічну структуру розвитку основної діяльності, приблизно понад 30 % якої за витратами становлять проектно-конструкторські розробки, по-третє, державні програми визначають стратегічну спрямованість ВТП на участь у міжнародних космічних проектах [2, с. 30; 10, с. 218]. Сьогодні ВТП космічної галузі потерпають від недостатнього бюджетного фінансування, яке є основним джерелом для створення наукоємної продукції. Невдосконалені системи державного, галузевого рівнів управління: громіздкість наявних організаційних структур, відсутність альтернативних форм власності та стійких умов залучення іноземного капіталу, надмірна централізація управління – істотно знижують ефективність динамічного реагування системи управління на підприємствах космічної галузі України.

Відповідно до глобального інноваційного рейтингу, який склало агентство Bloomberg, Україна входить до 50 країн-лідерів світу щодо рівня інноваційного розвитку (42 місце – 2012 р.). Слабке місце в рейтингу – це загальна низька ефективність економіки країни [11, с. 17].

Одним із напрямів підвищення ефективності інноваційних процесів є вдосконалення системи стратегічного управління інноваційною діяльністю ВТП, яка набуває все більшого значення в процесі активізації співробітництва з провідними космічними країнами світу, інтернаціоналізації світового космічного ринку інноваційних (перспективних) технологій. Саме тому потрібно проводити аналіз й оцінку визначень та різних поглядів на проблему стратегічного управління інноваційною діяльністю. Окреслене дозволить сформулювати політико-економічну та соціальну сутність стратегічного управління інноваційною діяльністю ВТП в умовах переходу країни на інноваційний шлях розвитку за значної активізації та переорієнтації інституційної системи державного управління.

Потребу подальшого теоретичного дослідження формування системи стратегічного управління інноваційною діяльністю ВТП космічної галузі посилює суперечливий характер суворого державного регулювання трансформаційних процесів, переважання державної власності на засоби виробництва, обмежені джерела фінансування – з одного боку, і тенденція розвитку комерціалізації діяльності космічних підприємств із паралельним удосконаленням чинної системи стратегічного управління на всіх рівнях, інноваційна діяльність на рівні ВТП космічної галузі та розширення джерел інвестування нових інноваційних проектів – з іншого. Усе це і визначило вибір теми статті, мету дослідження, його логіку і коло розглянутих питань.

Такі елементи управління як «стратегічна позиція» організації, «стратегічні варіанти» майбутнього розвитку, «реалізація стратегій» та засади реалізації стратегій в інноваційній діяльності розроблялися багатьма зарубіжними дослідниками: Д. Джонсон, К. Шоулз, Р. Уїттингтон [3, с. 31–32], Д. Е. Шендел, К. Дж. Хаттен [16], Дж. А. Пірс, Р. Б. Робінсон [18], Дж. М. Хігінс [19], П. Друкер [15], І. В. Іванов, В. В. Баранов [1], Р. А. Фатхутдінов [13], К. П. Янковський, І. Ф. Мухар [14].

Особливостям розвитку міжнародних інновацій в умовах інтеграції і глобалізації світових економічних процесів багато уваги приділяють вітчизняні науковці, які безпосередньо досліджують проблеми стратегічного управління, конкурентоспроможності високотехнологічних підприємств на світовому ринку космічних

технологій. Серед них можна виокремити таких, як О. В. Дегтярев [2], О. А. Джусов [4], І. Ю. Єгоров [6], Н. І. Маросіна [7], В. П. Семиноженко [11], Л. І. Федулова [12].

У працях науковців висвітлено результати дослідження фундаментальних проблем стратегічного управління інноваційним розвитком космічної галузі України. Високотехнологічні підприємства космічної галузі найменш досліджені, оскільки саме вони є найбільш закритими, що пояснюється унікальністю розробок у сфері космічних технологій, як наслідок, обмеженість доступної інформації.

Метою дослідження є висвітлення і розширення теоретичних основ та методичних положень розвитку й удосконалення стратегічного управління інноваційною діяльністю високотехнологічних підприємств космічної галузі в епоху глобалізації.

У сучасній науковій літературі виокремлюють дві основні концепції стратегій – філософську та організаційно-управлінську. Філософська концепція визначає загальне значення стратегії для підприємства. У межах цієї концепції стратегію можна розглядати як філософію, якою керується організація, що її має. З цього погляду, стратегія – це позиція, спосіб життя, що орієнтує на постійний розвиток; інтегральна частина менеджменту, що дозволяє усвідомити майбутнє; процес мислення, інтелектуальні варіанти, які потребують спеціальних знань, навичок, умінь; система цінностей, традицій, що дає змогу досягти найкращих результатів через активізацію діяльності всього персоналу підприємства. Стратегія може бути визначена як система логічної, послідовної діяльності в довгостроковому напрямі, яку складають ключові елементи самовизначення підприємства. Організаційно-управлінську концепцію стратегії пов'язано з конкурентними діями, заходами та методами здійснення стратегічної діяльності на підприємстві [1, с. 36–38, с. 64–69]. Стратегію управління інноваційною діяльністю ще можна розглянути як пошук стратегічного відношення організації до умов бізнес-оточення [3, с. 31].

Як програму генерального напрямку об'єкта управління з досягнення стратегічних цілей своєї діяльності визначає стратегію Р. А. Фатхутдинов. Дослідник класифікує стратегії за видами:

- стратегія переходу держави на регулювання ринкових відносин;
- стратегія підвищення якості життя;
- стратегія розвитку галузей та підприємств, яка охоплює всі сторони діяльності;
- стратегія досягнення конкурентних переваг; стратегія ресурсозбереження;
- стратегія організаційно-технологічного розвитку виробництва тощо [13, с. 420].

Джеррі Джонсон та інші розглядають стратегію щодо корпорації як ділову концепцію організації на визначену стратегічну перспективу, представлену у вигляді довгострокової програми конкретних дій, що здатні реалізувати цю концепцію і забезпечити організації конкурентні переваги для досягнення цілей [3, с. 36–37].

Так, Д. Е. Шендел і К. Дж. Хаттен визначили поняття стратегічного управління як процес установлення та визначення зв'язку організації з її оточенням, який проявляється в досягненні поставлених цілей і спробах досягти бажаного стану взаємостосунків з оточенням за допомогою такого розподілу ресурсів, який дозволив би ефективно діяти організації та її підрозділам [16]. Дослідники Дж. А. Пірс і Р. Б. Робінсон висловили думку, що стратегічне управління – це

«...набір рішень і дій щодо формування та виконання стратегій, розроблених для того, щоб досягти цілей організації» [17], а Дж. М. Хіггенс стверджував, що «стратегічне управління – це процес управління з метою здійснення місії організації за допомогою управління взаємодією організації з її оточенням» [18].

Крім того, стратегія є інструментом менеджерів різних рівнів для досягнення цілей підприємства. Своєрідний підхід до визначення терміна «стратегія» запропоновано у працях П. Ф. Друкера, Дж. Джонсон [3; 15].

Згідно з поглядами цих науковців, стратегія – це план, керівництво, орієнтир або напрям розвитку, дорога із сьогодення в майбутнє; стратегія – це принцип поведінки або слідування якійсь моделі поведінки; позиція, тобто розташування певних товарів на конкурентних ринках; перспектива, тобто основний спосіб дії організації. Також, за висловом П. Ф. Друкера, це «теорія бізнесу» конкретної організації; стратегія – це спритний прийом, особливий «маневр», уживаний з метою перехитрити суперників [15].

Відзначаючи безперервність стратегічного управління як процесу, потрібно зазначити, що існує безліч його моделей, які так чи так деталізують послідовність кроків цього процесу, проте спільними для всіх моделей є три ключові етапи: стратегічний аналіз, стратегічний вибір, реалізація стратегії.

Спрямованість стратегії зумовлює склад і специфіку елементів стратегічного управління організацією, особливо її інноваційною діяльністю. Підтвердженням цієї гіпотези можна вважати думку дослідників [1; 14], які зазначають, що інноваційну стратегію правомірно розглядати як опору для всього кола проблем, що вирішуються товаровиробниками, особливо на високотехнологічних підприємствах. Крім того, підкреслюється, що співвідношення стратегії нововведень, як і всіх інших видів стратегій, з контекстом загальної стратегії організації, є обов'язковою умовою її реалізації.

Надалі будуть досліджуватися ділові інноваційні стратегії в реальній міжнародній економіці високотехнологічних підприємств, таких як Державне підприємство «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля» [8]. За підставу беремо думку про те, що мета ділової інноваційної стратегії полягає в тому, щоб домогтися довгострокових конкурентних переваг, які забезпечать підприємству високу конкурентоспроможність та участь у міжнародних космічних проектах через створення унікальних технологій та інжинірингових послуг. Із прогнозів американських аналітиків, у майбутньому космічні технології будуть забезпечувати глобальні транспортні та інформаційні потоки [1, с. 15], тому створення інноваційної космічної продукції та просування її на світовий ринок, може принести значні економічні переваги не лише ВТП космічної галузі, а й країні в цілому. У Концепції реалізації державної політики в сфері космічної діяльності на період 2032 року плануються нові проекти: розробка нових матеріалів і технологій, системи управління, економіки та управління [5].

Дослідник І. Ю. Єгоров висвітлює стратегічний напрям розвитку України до 2020 р. як специфіку взаємодії у трикутнику «держава, бізнес, науково-дослідні організації». Він пропонує впровадити коопераційну модель взаємодії у цьому трикутнику, інтенсифікувати процес комерціалізації наукових розробок, посилення вектору спеціалізації на підставі сучасних технологічних процесів. Фахівець акцентує увагу на дотриманні європейського вектору інтеграції інноваційної діяльності вітчизняних підприємств [6, с. 15–16].

Потрібно враховувати, що випуск та реалізація інноваційних космічних технологій на одну гривню витрат у середньому в 7,4 раза більше, ніж у виробництві за традиційними технологіями [11]. Інновації дозволяють створювати «інноваційний мультиплікатор-акселератор» – формувати більш високий рівень інвестиційного прибутку під час реалізації інноваційних проектів. Це створює фінансову, технологічну і поведінкову основу забезпечення конкурентоспроможності національної космічної продукції та інжинірингових послуг на світовому ринку, тому держави, що реалізують інноваційну модель ефективності, є найбільш розвиненими і благополучними в соціально-економічному розвитку [1, с. 50–52].

Високотехнологічні підприємства космічної галузі складають основу економічного базису країни, її обороноздатності, мають складну галузеву і територіальну структуру, залежать у своєму розвитку від безлічі зовнішніх і внутрішніх чинників, тому економічне дослідження теорії стратегічного управління інноваційної діяльності ВТП, аналіз відомих визначень і поглядів на цю проблему та її зміст дозволив зробити такі висновки. Одні дослідники вважають, що для стратегічного управління важливим засобом забезпечення реалізації стратегії є організаційна структура; інші вважають, що для побудови процесу стратегічного управління потрібний перелік науково-технологічних та інноваційних пріоритетів, який оновлюється один раз на чотири роки; треті висловлюють думку, що стратегічне управління формується на підставі даних внутрішнього контролю інноваційної діяльності; четверта група вважає, що стратегічне управління еквівалентне стратегічному плануванню на підприємстві.

Стратегічне управління соціально-економічними суб'єктами має безліч визначень, причиною чого виступає: складність діяльності підприємства як об'єкта управління; місія, цілі та завдання, у межах яких дослідники, менеджери дають визначення; накопичений досвід управлінської діяльності.

Аналіз різних визначень показав, що хоча вони й відбивають сутність стратегічного управління, але жодна з відомих думок не акцентує уваги на ролі інноваційного складника у стратегічному управлінні діяльністю ВТП і тим більше не визначає поняття «стратегічне управління інноваціями», методологію, моделі управління.

Автор визначив, що стратегічне управління інноваційною діяльністю є основним складником інтегрованої, вертикально-горизонтальної системи управління підприємством. Оскільки космічна галузь в Україні є однією з найбільш капітало-наукоємних, то створення технологічних інновацій повністю відповідає стратегічним пріоритетам країни.

Для підвищення ефективності діяльності високотехнологічних підприємств космічної галузі потрібно застосовувати такі найбільш прогресивні методи управління, які відповідають сучасним умовам господарювання, як стратегічне управління державними концернами, тому в цій статті досліджено його філософську і організаційно-управлінську сутність, складники й принципи. Зазначені соціально-економічні категорії є перспективою досліджень автора.

Бібліографічні посилання

1. Високотехнологичные предприятия в эпоху глобализации : монограф. / И. В. Иванов, В. В. Баранов, Г. И. Лысяк, О. В. Кирсанов. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 416 с.

2. Дегтярев А. В. Ракетная техника. Проблемы и перспективы : избранные научно-технические публикации / А. В. Дегтярев. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2014. – 420 с.
3. Джонсон Д. Корпоративная стратегия: теория и практика / Д. Джонсон, К. Шоулз, Р. Уиттингтон ; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом Вильямс, 2007. – 800 с.
4. Джусов О. А. Інвестування на міжнародному ринку акцій: аспект управління : монограф. / О. А. Джусов. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2013. – 324 с.
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері космічної діяльності на період до 2032 року : Розпорядження КМУ від 30.03.2011 № 238-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/238-2011-%D1%80>
6. Єгоров І. Ю. «Інноваційна Україна – 2020»: Основні положення національної доповіді / І. Ю. Єгоров // Економіка України. – 2015. – № 9. – С. 4–19.
7. Маросіна Н. Фінансове забезпечення реалізації загальнодержавної (національної) космічної програми України // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка : Сер. «Економіка». – 2006. – № 83 – С. 32–34.
8. Офіційний сайт Державного підприємства «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.yuzhnoye.com>
9. Офіційний сайт Державного космічного агентства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nkau.gov.ua/NSAU/nkau.nsf>
10. Поздняков Д. О. Критерии классификации мирового рынка космических технологий и услуг / Д. О. Поздняков // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної властивості : зб. наук. праць. – 2014. – Вип. 1 (10). – Т. 1. – С. 215–219.
11. Семиноженко В. П. Возможен ли в Украине инновационный прыжок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.semynozhenko.net/ru/documents/2860>
12. Фядулова Л. І. Тенденції розвитку національних систем: уроки для України // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – С. 96–97.
13. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации : учеб. / Р. А. Фатхутдинов. – [3-е изд. перераб. и доп.]. – М. : Маркет ДС, 2008. – 432 с.
14. Янковский К. П. Организация инвестиционной и инновационной деятельности / К.П.Янковский, И. Ф. Мухарь. – СПб. : Питер, 2011. – 450 с.
15. Drucker P. F. A New Discipline, Success! / P. F. Drucker // January-February, 1992. – P.18.
16. Schendel D. E., Hatten K. J. Business Policy or Strategis Management: A Broader View for an Emerging Discipline. Academy of Menedegent Proceedings, August 1972.
17. Pearce II J.A., Robinson R.B. Jr. Strategic Management, 2nd ed. Homewood, III: Richard D. Irwin, 1985, p.6.
18. Higgins J.M. Organizational Policy and Strategic Management: Text and Cases, 2nd ed. Chicago: The Dryden Press, 1988, p.3.
19. State Space Agency of Ukraine Annual Report 2012. – К.: Space-Inform, 2012. – 28 p.

Надійшла до редколегії 23.05.16